4. Солодюк Н. Інтерактивні методи навчання української мови: практичний аспект / Н.В.Солодюк // Освіта Донбасу. – 2008. – № 5-6. – С. 24-27.

5. Демідов Д. Сутність технології організації навчального процесу у ВНЗ / Д.В.Демідов // Освіта Донбасу. – 2008. – № 1. – С. 48-54.

6. Пультер С. До питання впровадження нових освітніх технологій у середній та вищій школі / С.Пультер // Дивослово. – 2003. – № 3. – С. 2-4.

7. Плахотнюк Н. Структурно-функціональний аналіз інноваційної педагогічної діяльності як цілісної системи / Н.П.Плахотнюк // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2008. – № 42. – С. 78-82.

8. Сергієнко А. Основні аспекти організації групової навчальної діяльності школярів / А.Сергієнко // Бібліотечка "Дивослова". – 2008. – № 4. – С. 2-11.

9. Підгурська В. Аналіз інноваційних методів формування мовнокомунікативних умінь студентів у процесі вивчення мови та методики її викладання у початкових класах / В.Ю.Підгурська // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2009. – № 43. – С. 142-145.

10. Суровцева Р. Інтерактивні форми роботи на уроках української літератури / Р.Ф.Суровцева // Наукова скарбниця освіти Донеччини. – 2009. – № 1. – С. 90-94.

11. Гриневич В. Формування в майбутніх учителів-словесників умінь аналізувати образи-персонажі літературних творів історичної тематики / автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.02 "Теорія і методика навчання (українська література)" / В.Й.Гриневич – К., 2001. – 19 с.

12. Білоус Н. Методика вивчення творів української літератури в 10-11 класах на тлі подій і явищ відповідної історичної епохи: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Н.В.Білоус. – К., 2009. – 280 с.

13. Погорєлов О. Художня література як історичне джерело для вивчення деяких аспектів історії першої світової війни / О.Погорєлов // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. – Випуск IX. – 2005. – С. 131-135.

14. Чеховська Л. Патріотизм – це почуття приналежності до національної культури. Метод проектів і техніка його застосування / Л.Й.Чеховська // Українська література в загальноосвітній школі. – 2009. – № 9. – С. 15-17.

15. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті: Проект. – К.,: Вища школа. – 2001. –Липень. – 16 с.

УДК 821.161.2: 82-3

ІСТОРИЧНА БЕЛЕТРИСТИКА В ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКІЙ ПРОЗІ МІЖВОЄННОГО ДВАДЦЯТИРІЧЧЯ: ПРОБЛЕМА ВИРОБЛЕННЯ СТИЛЬОВОЇ СТРАТЕГІЇ

Мафтин Н.В., д. філол. н., професор

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

У статті простежується вплив історіософії художнього мислення на активізацію стильових парадигм західноукраїнської та еміграційної прози міжвоєнного двадцятиліття. Зміни, що відбулися в історичній прозі 30-х років XX ст., засвідчують: імператив історіософії художнього мислення активізує стильові формації та їхню динаміку, детермінуючи актуалізацію в структурі авторського індивідуального стилю рис бароко як базового породжувального.

Ключові слова: історіософія, антропологічна константа "історичної темпоральності", наратив, історична белетристика, стиль.

Мафтин Н.В. ИСТОРИЧЕСКАЯ БЕЛЛЕТРИСТИКА В ЗАПАДНОУКРАИНСКОЙ ПРОЗЕ МЕЖДУВОЕННОГО ДВАДЦАТИЛЕТИЯ: ПРОБЛЕМА СТАНОВЛЕНИЯ СТИЛЕВОЙ СТРАТЕГИИ / Прикарпатский национальный университет, Ивано-Франковск, Украина.

В статье исследуется влияние историософии художественного мышления на активизацию стилевых парадигм и их динамику в западноукраинской и эмиграционной прозе 20–30-х годов XX в. Изменения, которые произошли в исторической прозе 30-х годов, свидетельствуют: императив историософии художественного мышления активизирует стилевые формации и их динамику, детерминируя актуализацию в структуре авторского индивидуального стиля черт барокко как базового порождающего.

Ключевые слова: историософия, антропологическая константа "исторической темпоральности", нарратив, историческая беллетристика, стиль.

Maftyn N. HISTORICAL FICTION IN THE WESTERN-UKRAINIAN PROSE OF THE INTERWAR 20-S: THE PROBLEM OF THE STYLISH STRATEGY FORMING / Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk, Ukraine.

The article follows the influence of historiosophia artistic mode of thinking of the intensification of the stylish paradigms of the Western-Ukrainian and emigrant prose of the interwar 20-s. Changes, occurred in the historical prose of the 30-s of the 20th century, affirm: the imperative of the historiosophia of the artistic thought intensifies the stylish forms and their dynamics, determining the intensification of the baroque features as the basic and resulted in the structure of the author's individual style.

Key words: historiosophia, anthropologic constant of historical category of time, narrative, historical fiction, style.

Дослідження стильової стратегії історичної белетристики міжвоєнного двадцятиліття є актуальним у дискурсі вивчення чільних тенденцій розвитку західноукраїнської та еміграційної прози 20–30-х років XX ст. Адже ця проблема дозволяє простежити не тільки динаміку жанру й стилю, але й формування потужного духовного поля енергетики національної ідентичності, що після кривавого провалля "розстріляного відродження" знайшло своє тривання в Галичині та еміграційних центрах. Актуальність обраної проблеми вмотивовується і недостатньою увагою літературознавців – під таким кутом зору активізацію стильових форм досі майже не досліджувано, окрім прози У.Самчука [9], Б.Лепкого [6] та частково Ю.Липи [1].

Сучасний німецький історик Р.Козеллек, автор відомого у світі напряму "соціальної історії" – "історії понять", що спрямована виключно на текст, отже, ґрунтується на герменевтиці, у своїх працях наголошує на такій категорії, як "історична темпоральність" – "переживання історичного часу". На думку дослідника, "переломний час" (яким, властиво, й були 20–30-ті рр. XX ст.) визначається новою історичною темпоральністю, в основі якої постає напруга між "простором досвіду" та "горизонтом майбутнього". Антропологічна константа "історичної темпоральності" спонукає до осмислення явища, образно дефінійованого як "історія переможців – історіографія переможених" [5, 86]. На наш погляд, саме в підходах німецького вченого можна знайти пояснення тому, що в 30-х роках XX ст. у західноукраїнській та еміграційній прозі історична тематика стає не просто популярною – вона переживає якісні зміни шляхом зміщення акценту з оповідуваної історії як пригоди (це властиво для прози XIX ст.) на наратив, що творить ідентичність шляхом актуалізації національної історії, осмисленої й переплавленої в горнилі філософських концепцій часу та власного розуміння зв'язків у вимірах "минуле – теперішнє – майбутнє". Отже, у центрі уваги опиняється не стільки рух подій, скільки "рух ідей, опредмечених у часі" – "розгортання свідомості в часопросторі епохи" (Л.Тарнашинська). Феномен "історичного часу", осягнутий під антропологічним кутом зору – між досвідом та очікуванням, оскільки "минуле відкривається досвіду лише тією мірою, в якій воно містить елемент прийдешнього", а "час тікає в майбутнє, в якому сучасність, що стала недоступною, належить осягнути за допомогою філософії історії" [4, 40], – давав можливість формувати "горизонт очікування" шляхом відродження у стильових виявах художнього тексту, в літературних ідеях та образах важливого для етногенезу пасіонарного духу героїчних сторінок національної історії. Адже часові пласти, що охоплюють індивідуальні та колективні досвіди (гетерогенність поколінь), "зачаровують" можливістю "пізнати себе в іншому" (Р.Козеллек) – в іншій епосі, в іншому контексті подій. Саме історіософський підхід до минулого має на меті осягнення сакрального, трансцендентного, містичного сенсу історичних явищ. Тому історіософське прочитання минулого полягає не в фактологічному підході, а в феноменологічному: "історіософія прагне не відтворити фізику подій, а осягнути їхню метафізику" [2, 18-19]. На рівні онтологічної детермінованості історичної прози 30-х років XX ст. це можна образно й лаконічно пояснити "тугою за героїчним" (Д.Донцов).

Усвідомлення сутності й основних процесуальних мотивів того історичного періоду, в якому перебуває об'єкт дослідження, відбувається шляхом певної проекції на сучасне, в якому перебуває суб'єкт філософствування, й осмислення його через призму власних концепцій щодо "простору досвіду" й "горизонту майбутнього" (Р.Козеллек). Саме між цими двома полюсами й постає "напруга" переломного часу, що в художній творчості трансформується в енергію стилю. Отже, історіософськість художнього мислення митця стає активним визначальним чинником, світоглядним імперативом у виборі стилю, вмотивованим потребою бути "не реставратором, а співтворцем історії", взаємно проектуючи минуле й майбутнє, посилати "відповідні імпульси в майбутнє – по суті, духовно його конструюючи" [10, 134]. Не випадково в добі нового напруження національних сил базовим породженим стилем стає необароко – ґрунтуючись на базовому породжувальному мегастилі українського бароко, цей стиль реалізується у

множинності яскравих виявів індивідуально-авторських стилів (К.Гриневичева, Ю.Липа, Ю.Косач) – адже саме українське бароко містить "нахил до великих планів та ідей, і нарешті, ідею національного відродження та потяг до героїко-лицарського ідеалу громадського діяча" [8, 356].

Історична белетристика в літературному процесі міжвоєнного двадцятиліття на теренах Галичини стає "найбільш психологічно заангажованим жанром" (С.Андрусів). Адже утрата державності, болісне пережиття поразки національно-визвольних змагань та потреба творення героїчної моделі поведінки задля плекання майбутнього спонукали західноукраїнських письменників звернутись до "золотої доби" Княжої Русі-України та козаччини. Західноукраїнська література (і зокрема – проза) 20–30-х працює на створення певної історіософської концепції минулого – "цей своєрідний історицизм пронизує усю тодішню західноукраїнську культуру" [1, 142-143].

Однак у 20-х західноукраїнська історична проза все ще продовжувала орієнтуватися на українофільські стереотипи осмислення історії, за яких в центрі письменницького завдання – не розгортання свідомості в часопросторі епохи, а рух подій як тотожність хронології. Пальма першості належала тут поколінню "літературних батьків": А.Чайковському, В.Будзиновському, Ю.Опільському, Б.Лепкому. Однак, хоча наративна стратегія історичної белетристики цих авторів і моделювалась за стереотипами минулого століття, їхня проза виконала важливу місію перенесення в історію сакральну, звільнену від гіркоти поразки й таким чином зіграла свою важливу роль в усуненні деструктивного, травматичного досвіду з культури і свідомості. Ця проза, як слушно констатує С.Андрусів, формувала силове поле національної іманентності шляхом творення новітнього націєконсолідуючого міфу "золотої доби" та моделювання "взірцевого" типу поведінкової моделі персонажа як репрезентанта національних чеснот.

Уже на початок 30-х у історичній прозі простежуються тенденції стильової динаміки, що відбувалися шляхом зміщення акцентів із вжиткової в українофільській літературі моделі жанру (оповідуваної історії як пригоди) на наратив ідентичності, основою якого стало осмислення й актуалізація національного історичного досвіду через призму філософських концепцій доби та власне авторського розуміння зв’язків у вимірах "минуле – теперішнє – майбутнє". Історіософія художнього мислення, отже, виявлялась перш за все в тому, що в центрі письменницької уваги був не рух подій, а рух ідей, опредмечених у часі. Це явище позначилось і на динамізації стильових структур: така детермінованість стилю історіософською концепцією автора виявилась уже в історичній прозі Б.Лепкого. Історіософія художнього мислення письменника знайшла стильову реалізацію в тяжінні до "активного романтизму". Сам факт звернення до постаті великого гетьмана в дискурсі прози 20–30-х років означив спробу наповнити українську історичну прозу енергією "великого стилю". У романі Б.Лепкого виразно сформована історіософська концепція, що зв’язує минуле й майбутнє. Тут також поставлена важлива й невластива українофільській літературі проблема "вироблення раси". Однак закоріненість художнього мислення Б.Лепкого ще значною мірою у споглядально-зображальній естетиці минулого століття негативно позначилася на динаміці стилю: поруч із сповненими енергії чину сторінками зустрічається пасивна "ляментація" (М.Євшан) – поведінкова модель персонажів формується між полюсами "естетики чину" й "дефетестичної естетики" (Д.Донцов). Це виявляється на рівні стильового синкретизму у поєднанні рис поетики символізму й неоромантизму. Вважаємо, що на таку стильову синкретичність, народжену між полюсами двох естетик, вплинула специфіка історіософського мислення письменника – зокрема концепція "теологічного фактора історії" і пов'язані з нею категорії Долі та Ідеї. Ми солідарні з думкою Т.Литвиненко [6] про детермінованість стильових виявів символізму в романі категорією Долі, як і впливу категорії Ідеї на вияви неоромантичного пафосу твору.

Отже, "накладанням "старої" емоційності на нову" проблема "великого стилю" все ж не могла вирішитись: загальна тональність фатуму, приреченості, не сприяла становленню під пером Б.Лепкого стилю активного, сповненого експресії й динаміки, чину, а поведінкова модель його персонажів із регістрів героїчної й діяльної збивалася на регістри рефлектуючого пораженчества.

Натомість яскравим свідченням впливу на експресію стилю чіткого розуміння закоріненості історичної перспективи в минулому є роман К.Гриневичевої "Шестикрилець": героїка княжої доби тут актуалізувала ідею національного першочасу, а індивідуально-авторський стиль письменниці постав як закорінений у великі стилі – романтизм та бароко – з їхньою потужною пасіонарною енергетикою. Письменниці вдалось знайти стиль, що не просто оживив дух княжих часів – його енергетика відкрила шлях духовним імпульсам героїчної звитяги, спрацювала на розгортання історичної тематики у вимірах "естетики чину". В основі стилю історичних повістей К.Гриневичевої – органічне поєднання неоміфологізму як відчуття світу, стильової домінанти "активного романтизму", що виявилась на всіх рівнях образності твору й реалізувалась у авторській концепції героя, а також необароковій символіці повістей та їх мовному оформленні. На формуванні енергетики стилю "Шестикрильця" і "Шоломів в сонці" позначилася й архітектоніка твору: завдяки новелістичному композиційному принципові К.Гриневичевій вдалось позбутися неминучої в історичній белетристиці описовості, створити напружений ритм наративу, що передав дух героїчної доби, поєднати стильові риси необароко й неоготики.

Серед спроб белетризації історії оригінальними стильовими підходами вирізняються твори С.Ордівського ("Багряний хрест", "Срібний череп", "Чорна ігуменя"). У неоромантичному стильовому забарвленні прози цього автора, що поєднала кращі здобутки національної історичної белетристики з неоромантичним типом світосприйняття як вияву пасіонарності, виразно виявилася антропологічна константа історичної темпоральності. Вирізьблені у його "сенсаційних" повістях образи-персонажі постають як аристократи духу й лицарі чину – репрезентанти національного психотипу, який можна означити донцовським поняттям "трагічні оптимісти". У жанрі "сенсаційної повісті" С.Ордівського детективно-пригодницький сюжет увиразнює потужну ідейну домінанту, і, таким чином, динамізує стиль.

Найповніше історіософізм як імператив художнього мислення виявився у творчості митців, що творили в силовому полі "Вісника". У прозі це явище яскраво представлене романом Ю.Липи "Козаки в Московії" – художній реалізації історіософських та етнопсихологічних концептів письменника через призму необарокової естетики й поетики. Стиль необароко забезпечив повноту реалізації чільних історіософських концепцій Ю.Липи, пов'язаних з осмисленням історичного призначення України й української людини. Необарокова концепція людини передбачала у моделюванні персонажного світу художнього твору остаточне поривання з українофільським "пораженческим" світоглядом, натомість барокове трактування української людини як "homo militans" набувало нового – виразно державотворчого – сенсонаповнення. Стилетворчою домінантою роману Ю.Липи стала реалізована в "плоті" й "духові" твору стрункa система історіософських концепцій, викладених згодом у публіцистичній праці "Призначення України". Основу художнього мислення письменника становлять історіософеми державницьких ідей та концептуально означена ним тріада етнопсихологічних первнів ментальності українця, втіленню яких у творі підпорядкована вся художньо-образна структура. Роман будується на принципі контрастного зіставлення – двох ментальностей – українців і московитів, двох культур – високої духовності українського бароко й варварського світу московського бестіарію. Цей принцип характеризує й розгортання сюжетних ліній, і моделювання персонажного світу, ним детермінована й антитетичність символіки роману. Окрім того, антитетичність виявляється й у проведенні чіткої межі між активним психотипом лицаря, підкорювача життя, репрезентантами якого є головні персонажі роману, і плебея – "прекраснодушного" хуторянина (образ гречного господаря Ладики). У реалізації фабули мандрів та мотиву "ходіння по муках" через перипетії композиції авантюрного жанру автор дбає про переконливість художньої аргументації власних історіософських концептів та відтворення духу епохи. Тому в семіосфері роману виразно пульсує дух і риторика одного з найзнаковіших українських мислителів доби бароко – "фігури й монументи" барокового мислення Г.Сковороди. Проекція біографічного синергену мандрівного філософа втілилась на персонажному рівні твору в образі Латки-Старушича – носія української інтелектуальної енергії. Еллінсько-готські первні українського характеру найповніше виявилися в образі козака Петра Сокольця-В'яжевича, а постать купця Григорія Трембецького, найвиразніше позначена динамікою еволюції характеру, репрезентує вітальну енергію, як підкреслював сам Ю.Липа, другу, після хліборобства, форму української енергії – колонізаційну. Модус конструювання суб'єктивного світу персонажів роману "Козаки в Московії" реципіював чільні екзистенціалії доби бароко, у тому числі риторику (фігуративне оздоблення), символізм (світ як переплетення надприродних знаків), топічні асоціації українського барокового мислення, підкреслено антитетичну структуру буття, і, головне, – потужну енергетику чину, дії, енергії – вітальної енергії українського бароко, що й позначилась на активності авторського необарокового мислення письменника.

Еволюцію історіософізму художнього мислення засвідчують і стильові пошуки Ю.Косача. Відсутність чіткої історіософської концепції негативно позначалась на ранній прозі Ю.Косача, створюючи ефект "розхристаності" стилю (Д.Донцов). Невиробленість чіткої світоглядної позиції впливала на розмитість концептуальної природи образу-персонажа. Тому стиль його ранньої прози позначений певною розбалансованістю єдності формозмістового начала. Цю єдність письменник осягнув у романі "Рубікон Хмельницького". Прикметно, що вона була забезпечена "оптимістичним історизмом" художнього мислення автора.

Системно-телеологічний взаємозв'язок усіх рівнів Косачевого роману засвідчує як домінантний вияв необарокової естетики й поетики. Прикметно, що Ю.Косач, активний учасник дискусії про історичну прозу, обстоюючи концепцію документалізму, у власній художній практиці дав зразок нового типу історичного роману, відмовившись від використання жанрової моделі "роману мандрів". Сюжет його твору розгортається у відносній статиці – бароковий хронотоп циклічного часу дав змогу авторові зосередитись на динаміці внутрішній – показати народження національного героя з козацького полковника в напрузі переживань і сумнівів. Ю.Косач динамізує сюжет наскрізною метафорою гри, що виконує роль композиційної осі роману та проходить через усі рівні його поетикальних структур. Внутрішня динаміка відносно статичного сюжету закладена у проблемі вибору шляху, заманіфестованій у назві твору – "Рубікон Хмельницького". Лексема "Рубікон" при цьому несе граничне полісемантичне навантаження. Адже Косачеве осмислення "призначення України", його авторська концепція, вияскрав-

люється також і завдяки проведеній паралелі між давньоримським полководцем напередодні походу на Рим і українським "мальтійцем", що змушений прийняти непросте рішення. Цей виразний перегук із екзегетичною практикою українських письменників XVII ст. в оперуванні античними топосами для реалізації прагнення розкрити в реальному житті виявів незмінних історичних закономірностей є однією з яскравих прикмет Косачевої необарокової герменевтики. Письменник чільним орієнтиром у моделюванні сітки буттєвих координат обрав барокове трактування світу як сплетіння надприродних знаків, тому простір його роману наповнений фігурами з іконосфери українського літературного бароко (найвжитковіші – "зоря", "свічадо", "море", образ "маляра" та його "картини"), що виконують функцію поглиблення психологізму.

У порівнянні з персонажною концепцією роману Ю.Липи, модус моделювання характеру Богдана Хмельницького визначається бароковою концепцією розіп'ятості людської волі між "горнім" та "дольнім" світами, внутрішньою боротьбою, що йде між цими світами в душі людини – "інтенціями духовної брані". Бароковою амбівалентністю людської природи, зокрема й тілесної краси, позначені в романі й другопланові постаті (Ганна, донька патриція Гондіюса, відважний шотландський лицар Кіттус Скоттус).

Західноукраїнська та еміграційна історична проза міжвоєнного двадцятиліття засвідчила пошуки "великого стилю", засобами якого можна було б змінити наративний дискурс інтерпретації історії, зробити резонансними активізацію художньої свідомості з активізацією історичних процесів, явити, за П.Рікером, "пришестя людини через історію", розгортання свідомості в часопросторі епох української героїки й державництва. Отже, дослідження естетичного модусу художньої історіографії західноукраїнської та еміграційної прози міжвоєнного двадцятиліття крізь призму пошуків стильової стратегії виявило інтенційність до осмислення минулого в історіософському сенсі. Аналіз дискурсу історичної белетристики доводить, що естетичний модус художньої історіографії виразно детермінувався ідейними та онтологічно-екзистенційними домінантами: нова історична темпоральність переломного часу вимагала динамізації стилю, антропологічна константа цієї темпоральності спонукала до осмислення історичного досвіду. Національна героїка давала шанс активно впливати на формування "горизонту майбутнього" шляхом відродження у стильових виявах художнього тексту, в літературних ідеях та образах важливого для етногенезу пасіонарного духу княжої доби та козаччини.

Запропоноване дослідження має перспективу розгортання в дискурсі дослідження стильових парадигм української прози 20–30-х рр. XX ст.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрусів С. Модус національної ідентичності: Львівський текст 30-х років XX ст. / С.Андрусів. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2000. – Тернопіль: Джура, 2000. – 340 с.
2. Барабаш Ю. Історіософія Тараса Шевченка / Ю.Барабаш // Слово і час. – 2004. – № 3. – С. 15-37.
3. Гординський Я. Межі реалізму в історичному романі / Я.Гординський // Ми. – Варшава, 1939. – Кн. 1. – С. 73.
4. Козеллек Р. Минуле майбутнє. Про семантику історичного часу / Р.Козеллек; пер. з нім. – К.: Дух і література, 2005. – 380 с.
5. Козеллек Р. Часові пласти. Дослідження з теорії історії / Р.Козеллек; пер. з нім. – К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2006. – 436 с.
6. Литвиненко Т. Історіософська концепція пенталогії Б.Лепкого "Мазепа" та її художня реалізація / Т.Литвиненко. – Суми: вид-во "Слобожанщина", 2001. – 164 с.
7. Маланюк Є. Нариси з історії нашої культури // Маланюк Є. Книга спостережень. Статті про літературу / Є.Маланюк. – К.: Дніпро, 1997. – С. 18-74.
8. Макаров А. Світло українського бароко / А.Макаров. – К.: Мистецтво, 1994. – 288 с.
9. Руснак І. "Я був повний Україною": Художня історіософія Уласа Самчука. Монографія / І.Руснак. – Вінниця: ДП ДКФ, 2005. – 406 с.
10. Тарнашинська Л. Історична проза як дискурс оприЯвлення автора // Л.Тарнашинська. Презумпція доцільності: Абрис сучасної літературознавчої концептології / Л.Тарнашинська. – К.: Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2008. – С. 134-144.